

Glava šesta.

Zadnji dani hercega Hrvoja.

(1409—1416)

Odnosi između Žigmunda i Venecije nakon prodane Dalmacije; mletačko-ugarski rat (1411—1413). — Bosanski poslovi kroz godinu 1410. i 1411.; konačni uspjeh kralja Žigmunda u Bosni. — Budimska svečanost na Duhove 1412. — Herceg Hrvoje pada u nemilost kod kralja; ne uspjevši mu izmirenje, traži pomoći u Veneciji i kod Turaka. — Pitanje otoka Korčule, Hvara i Brača (1413). — Rat velikaša ugarskih s vojvodom Hrvojem (1415). — Konac vojvode Hrvoja (1416).

Samo je po sebi jasno, da se glas o prodaji Dalmacije morao veoma neugodno i bolno dojmiti budinskoga dvora, a i hercega Hrvoja u njegovu Spljetu, sada susjeda mletačkoga. Dojam je morao biti tim silniji, ne samo, što je Venecija držala sve pregovore s Ladislavom osobito tajno, nego i stoga, što je vazda umjela da vješto hini potpunu neutralnost. Još 2. oktobra 1408. ubavijestila je Žigmunda o stanju stvari, kako da se otkloni crkveni raskol, tobože »kao jednoga između prvaka kršćanstva i kao čovjeka, s kojim može najpovjerljivije govoriti«¹⁾, a 23. istoga mjeseca, na ponovno joj ponudjeni savez opet odgovori, da je taj posve suvišan, »jer su ljubav i srdačni saobraćaj između prejasnoga gospodina kralja i naše države tako iskreni i jasni, da ne treba nikakih drugih spona ili izjava, a konačno prava ljubav ima

većma temelj svoj u složnoj volji, nego li u pismima«²). Kad su se najživahnije vodili pregovori s napuljskim kraljem i kad Žigmund opet pokuša s mišlju o savezu, Venecija je dne 24. januara g. 1409. opetovano uvjeravala ugarsko-hrvatskoga vladaroca o svom iskrenom i stalnom prijateljstvu, koje će »božjom pomoći« i nadalje trajati³); konačno se digne zastor. Dubrovčani bili su medju prvima, koji su čisto zabrinuti javili dne 17. jula u Budim, kako su im »taj čas stigli pouzdani glasi, e je kralj Ladislav predao i ustupio grad Zadar Mlečanima«⁴), na što Žigmund odmah otpremi signoriji glasnika, ali ona zaključi, da se ima kralju odgovoriti usmeno po posebnom poslaniku⁵). Medjutim planu u Zadru na glas, da je sramotno prodan, opća pobuna; gradjanstvo se diglo na napuljskoga namjesnika, a taj se još za vremena spase sa svojim ljudma u gradsku kulu, na što Zadrani uz urnebesni poklik »Živio sv. Marko!« istaknu zastavu mletačku, bajagi kao da su od svoje volje priznali mletačko vladanje, a ne kao prodani robovi. Stvar tu poruče oni mletačkim providurima, što su se nedaleko grada nalazili, a onda ovi dne 29. jula pošalju u Veneciju glasnika s upitom, što da rade. Signorija im odgovori 3. augusta, da imadu najprije preuzeti zadarsku tvrdjavu od Napuljaca, a onda neka na lijep i miran način gledaju, kako da i sam grad nagovore na predaju, razloživši Zadranima, da ih republika prima kao sinove svoje, te da im dozvoljava, da otpreme u Veneciju svoje poslanike, kojim će ona potvrditi sve želje i sva privilegija⁶). I odista za malo dana mletačka je vlast bila utvrđena u kupljenom dijelu Dalmacije, jer vidimo gdje vijeće dne 21. augusta zaključuje, da se imadu nagraditi sa 1.200 dukata poslanici kralja Ladislava, pošto su, ostavivši Zadar, svoj posao dobro obavili⁷), a 24. istoga mjeseca izdade im pismenu potvrdu, da je republika od njih primila u potpunom redu Zadar, Vranu, Novigrad i otok Pag⁸).

S novim mletačkim susjedstvom valjalo je računati hercegu Hrvoju i hrvatskomu banu Karlu Kurjakoviću, a tomu tim više, što je njegov bivši Novigrad (a oteo mu ga je Ladislav Napuljski) eto opet dospio u tuđe ruke. Još početkom augusta otpremi herceg svoje poslanike mletačkim providurima u Zadar; na žalost nije nam poznata svrha njihove misije, ali sudeći po tom, što je signorija dne 27. istoga mjeseca odobrila odgovor

svojih zvaničnika, dapače izjavila, da će joj hercegovo poslanstvo u Veneciji veoma ugodno biti⁹), mogli bismo naslućivati, da je Hrvoje tom prilikom priznao vlast republičinu u Zadru, te izjavio, da želi s njome živjeti u miru. Drukčije je, dašto, bilo s banom Karlom, jer taj nije mogao da tako lako zaboravi svoj Novigrad, dapače on je i spreman bio, da se za nj zarati; no osjećajući se preslabim zatraži primirje, koje mu vijeće dne 24. augusta posprdno dade uz dodatak, da je ono suvišno, pošto »ondje, gdje je bila i gdje jest prava ljubav i dobro prijateljstvo, a nema nesloge, nije nužno, da se ono utanači s određenim rokom, jer najbolje primirje svakako je prava ljubav i prisno prijateljstvo«¹⁰); dne 5. septembra još mu dozvoli (a i nekim hrvatskim plemićima), da može mirno i nepomućeno uživati posjed svoj u kotaru novogradskom¹¹). Koliko je republika izbjegavala bar za sada svaki oružani sukob, vidi se iz toga, što je zabranila svojim ljudma u Zadru udarati na mjesta, što su bila u Žigmundovoj vlasti¹²), a gledala u isto doba, podučena iskustvom o političkoj nestalnosti dalmatinskih gradova, da novi svoj posjed što bolje privuče k sebi na lijep način. Odredivši naime, da se ima stara kula zadarska popraviti, te još jedna nova pored gradskih zidina sagraditi¹³), imenova dne 5. septembra sve Zadrane mletačkim građanima, dašto, sa svim pravima, što ih oni imadu, a prisegu vjernosti položili su onda u ime svoje općine: Vid de Matafaris, Pavao Gjorgjić, Jakov Radučić, doktor prava i nekoć načelnik trogirski, Sime Detrić, Mihajlo de Zoppe, Toma Petrić, Sime de Fanfogna, Sime Zadolinić, Krešo Živaljević i Sime Kosin de Begna¹⁴). Ovim je činom položen temelj potalijančenju nekoć hrvatstvu toli odana Zadra. No to nije sve, jer se republika u brzo pojagmi i za onim gradovima, što su nesumnjivo pripadali Žigmundu; u tom ju je poslu vodilo načelo, e je ona prekupila sva prava na čitavu Dalmaciju od zakonita vladara njezina, — najbolji dokaz, kako se vješto znala okoristiti hrvatsko-ugarskim dinastičkim zapletima. Za prvi mah baci oko na Rab i Nin, a onda na Šibenik i Trogir. Knez Krčki Nikola, opazivši namjere mletačke, otpremi već početkom septembra poslanstvo u Veneciju, te izjavi, da je rado spreman »poradi ljubavi, koju je vazda gojio prema njoj«, da uradi sve, kako ona želi, i ako je podanik Žigmundov; ali radi poštenja

njegova neka mu dade vremena, da bar uzmogne predati Rab u ruke kojega kraljevskoga povjerenika, a onda ako ona hoće da ga ima, neka radi, što joj volja¹⁵). Tu nam poruku tumači ta okolnost, što su se u isto doba Rabljani sami izjavili, da žele doći pod vlast mletačku¹⁶), pa zato i jest razumljivo, da je vijeće mletačko dne 13. septembra odgovorilo knezu Nikoli, neka nipošto ne predade otoka kome drugome (dakle ni Žigmundu), jer »pomenuti otok je naš i hoćemo da bude naš«, a tri dana kasnije, dne 16., naložila je svojim providurima u Zadru, da podju na Rab i da ga prime u vlast mletačku, upozorivši ih naročito na gradsku tvrđavu. Isti dan izdade vijeće i za grad Nin nalični nalog, koji se još 9. septembra sam ponudio Veneciji¹⁷). Padom Raba i Paga bila je odlučena sudbina i ostalih otoka, naročito Cresa i Lošinja i tako zavladaše Mlečani jeseni 1409. opet čitavim otočjem hrvatskim, izuzev Krčki otok, od Rijeke do Zadra. Medjutim pokazalo je njihovo nastojanje na jugu takodjer neke uspjehe, a naročito oko Šibenika, inače čisto hrvatskoga grada u smislu etnografskom. Dne 9. septembra čujemo prvi put, kako vijeće nalaže svojim providurima u Zadru, da gledaju, kako bi u svoju vlast dobili one kule, što se dižu na ulazu u zaton šibenički¹⁸), a to oni odista brzo i uspješno obaviše, jer već 13. septembra primi Franjo Cornaro nalog, da u toj stvari onamo podje, ali da podjedno i gleda, kako bi predobio za mletačku republiku sam Šibenik i Trogir, ne samo lijepim riječima, nego i novcem, u koju mu se svrhu daje vlast, da može uplivnijim gradjanima obećati godišnje penzije u visini od 1.200 dukata za oba, a do 700 dukata za jedan grad¹⁹). Ali Trogir odbije Mlečanina odmah, dok je taj u Šibeniku bolje prošao, jer je Franjo Cornaro riješio do 23. septembra zadaću svoju toliko, da je pomoću viteza Ivana Mišića preuzeo za svoju vladu pomenute kule, nagradivši zatim njega i pomoćnike njegove Ivana Naplavića, Ivana Tavilića, Jurja Golkovića, Tomu Gjurića, Florijana Tavilića i Radića Šižgorića judinom plaćom²⁰). Dakako predajom onih kula dospje Šibenik u vrlo neprijatan i nesnosan položaj, koji se samo poveća, kad je signorija dne 25. oktobra zapovjedila Petru Lauredanu, da podje u Šibenik i da ga pozove na dobrovoljnu predaju, budući da i onako prema ugovoru s kraljem Ladislavom Napuljskim pripada Veneciji; a ako toga grad u roku

od tri dana ne učini, onda neka na nj udari brodovljem svojim, a pješadijom opustoši gradska polja i popali mlinove, dapače neka mu i istu pitku vodu zakrati²¹). Šibenik ipak odbije poziv mletački i tako započe s njegovom dugotrajnom podsadom mletačko-ugarski rat.

Dok se sve to zgdjalo na našem primorju, saznao je i Žigmund točno, kako ga je lukava republika nasamarila sa svojim »vječnim prijateljstvom«; zato je oštro ukori u svom pismu od 2. augusta i pozove je podjedno na račun²²). Žureći se, da što prije obavi svoj posao u Dalmaciji, ona tek 24. augusta dospje odrediti, da se na budimski dvor pošalju dva »svečana« poslanika, koji će uznastojati, da kralja umire i odvrate od možda naumljena rata²³). No do izvršenja toga zaključka nije došlo, jer se ni jedan plemić nije usudio poći pred ljutita kralja, pa tako, zatraživši najprije od dvora »salvum cunctum«, signorija konačno 21. septembra izabere augustinca Pavla Mlečanina za svoga poslanika²⁴). Dne 28. septembra predade mu potanku instrukciju, kako da se vlada pred kraljem; ponajprije imao mu je reći, da je republika razabrala iz njegovih pisama, kako je krivo upućen u čitavu stvar, jer da je ona kupila Zadar i ostala dalmatinska mjesta od kralja Ladislava, »dušmana i protivnika vašega veličanstva«, ne samo poradi svoje sigurnosti, nego i na sigurnost, korist i čast njegovu i kraljevstva njegova, i tako da će njihovo iskreno prijateljstvo i ljubav u budućnosti još veće biti. Da je tako, vidi se iz toga, što republika zna pod izvjesno, kako je isti Ladislav jednako mislio, da preko Dalmacije provali u Ugarsku, a ona željna, da to spriječi, konačno kupi zemlju, pa tako mogu i on i Venecija od sada »mirno spavati«. U slučaju, da se to nije zgodilo, republika bi bila i onako prisiljena otvoreno zavojštititi na Dalmaciju, jer su se u njoj za to doba tolike gusarske čete pojavile, da je već davno sva trgovina njezina i sigurnost jadranskoga mora ozbiljno ugrožena bila. Kako je ona prijateljski radila, lako se može kralj i sam domisliti, ako se sjeti, kako je ona bila tako reći jedini prijatelj njegov, kad je trebalo osloboditi kraljice Jelisavetu i Mariju, a koliko li mu je tek dobra učinila nakon nikopoljske katastrofe! Zato neka se smiri i neka bude uvjeren, da je u Veneciji stekao »bratsko susjedstvo«, s kojim će biti sasvim zadovoljan, a konačno da

se on ne bi i onako nikako snašao bez golemo truda i troška u sporu s napuljskim kraljem, a sada da mu je sve to prištedjeno. Što se tiče tužaba Šibenika i Trogira, koje Žigmund takodjer spominje Veneciji, imao je Pavao Mlečanin kazati, da republika doduše priznaje, da su oba grada u njegovoj vlasti, no treba znati, da joj u svoje doba ne bi bilo stalo baš do toga, da što prije dovrši dogovaranje s Ladislavom Napuljskim, poglavito radi njegove želje, da navali na Ugarsku, već bi ih ona u isto doba sa Zadrom preuzela; sada ona oba grada samo upozoruje na njezin ugovor s pomenutim kraljem, a to da je i opet Žigmundu na korist, jer tako može siguran biti, da napuljska vojska ne će nigdje imati uporišta²⁵). Pavao Mlečanin bio je odista u Budimu kod kralja, ali, dašto, izradio nije ništa²⁶); ipak mu vijeće po povratku dne 9. decembra doznači nagradu od sto dukata²⁷), a onda dne 3. januara 1410. zatraži nova »salva conducta« za drugo poslanstvo, u koje budu izabrani Ivan Barbadico i Toma Moce-nigo²⁸). Čini se, da su ova dva plemića kušala, da otklone svoju časnu zadaću, jer je dne 7. januara došlo do novoga izbora, nakon što je prije svega stvoren zaključak, da poslaničke časti nitko ne može odbiti, pod prijetnjom globe od dvjesto dukata, a izabrana budu ista dvojica²⁹). Kad su stigli »salvi conducti«, izdade im vijeće dne 10. marta nalog, da se sprema na put³⁰), a 27. predade im uobičajenu instrukciju. Ponajprije imali su Žigmunda podsjetiti na poslanstvo Pavla Mlečanina, koji da je već jednom kralju obrazložio iskreno i prijateljsko raspoloženje mletačko spram njega, a i sve razloge, što su republiku naveli, da je kupila Dalmaciju; oni sami imali su na upit kraljev, zašto mu signorija više ne plaća dužna danka u iznosu od 7000 dukata, reći, da to vijeće čini stoga, što Žigmund nije u položaju, da vrši dužnosti svoje u Dalmaciji; a zapita li ih za uvjete mira, onda neka mu odgovore, da u tu svrhu nemaju punomoći, već da će je potražiti od svoje vlade. Izjavi li se kralj, da pod svaku cijenu traži povratak dalmatinskih gradova i još onih 7000 dukata godišnjega danka, onda imadu reći, da Venecija odista na tolika dobročinstva ne zaslužuje taki postupak³¹). Tek što su mletački poslanici pošli na put, stiže u Veneciju svečano poslanstvo hercega Hrvoja, a na čelu mu nadbiskup spljetski, koje izjavi duždu, da je njezin gospodar

voljan posredovati mir s kraljem Žigmundom, ter da će u tu svrhu lično i o svom trošku otići na dvor, kamo da i Mlečani otpreme svoje ljude. Signorija je rado čula ovu poruku, te se 8. aprila najkićenije zahvali hercegu »kao bratu, milom prijatelju i začasnom gradjaninu« svomu, ali podjedno otkloni njegovu posredovanje za taj put, jer da je već otpremila svoje poslanike u Budim³²). Ovi opet stignu kralja sredinom maja u Trnavi, ali su na sve svoje lijepe riječi dobili samo jedan isti odgovor: republika ima povratiti Žigmundu otete zemlje u Dalmaciji. Na taku poruku signorija sastavi 1. juna novu instrukciju svojim poslanicima, koji su ostali u Ugarskoj, u kojoj im se kaže, da izjave kralju, kako njihova vlada toga učiniti ne će, a onda neka reknu Žigmundu slijedeće: staro je pravilo da kralj zaslužne i vjerne svoje muževe vazda nagradjuje nekim zemljištem; a pošto mu je Venecija toliko usluga učinila, zašto da on njoj ne bi za nagradu ustupio »cijelu Dalmaciju«, pa će biti prijatelji. U tom slučaju neka se odreće danka i svih prava na Dalmaciju, neka zapovjedi Šibeniku i Trogiru, da se njojzi pokore, a suviše još neka ustupi Veneciji i grad Knin. Tobože kao za nagradu, a zapravo za mito, neka obećaju kralju 50.000 dukata, plativih u najmanje pet godina, a pojedinim uplivnijim velikašima 5.000 dukata³³). Na glas o tolikoj svoti Žigmund se pokazao pitomiji, jer mletački poslanici poručise dne 2. jula svojoj vladi, da im je kralj kazao, da će im dati odlučni odgovor, nakon što se povrati iz bosanske vojne, na koju se baš spremao, posavjetovavši se sa svojim vrhovnim državnim velikašima. Sada se signorija još većma osmjeli, jer poruči dne 2. septembra svojim ugarskim poslanicima, da kralju pored onih 50.000 dukata još ponude zlatan plašt i konja bijelca kao godišnji dar za uvijek, ali da se zato ugarsko-hrvatski vladari imadu odreći kraljevskoga naslova dalmatinskoga³⁴). Dakako, na to se u Budimu nije moglo pristati, te nakon još neuspjela posredovanja pape Ivana XXIII. navijesti Žigmund konačno republici sv. Marka rat.

Taj se za pravo već davno vodio na našim obalama, naročito pod junačkim Šibenikom, gdje je u to doba bio gradski knez Ivan Nelipić, šurjak Hrvojev, koji odista i pomože gradu, poslavlši na odbranu njegovu trista momaka³⁵). Grad pomažu

što bolje znadu i susjedni Trogirani, shvativši dobro, da će poslije njegova pada doći na njih red³⁶), a napokon se sjeti Šibenika i kralj Žigmund, jer ga početkom godine 1410. oskrbi jakom četom vojnika pod komandom Čeha Petra z Myšlina³⁷). Uz pomoć, koju je Venecija kušala da mitom kupi za sebe, naročito kneza Ivaniša Nelipića i Trogirane, Šibenik se održa kroz čitavu godinu 1410., odbivši sve nemoralne i oružane navale mletačke. Ali međutim postigne signorija neke uspjehe na drugome mjestu. Znamo, da je još god. 1407. Ladislav Napuljski obdario vojvodu Sandalja Hranića važnom Ostrovičom i Skradinom, a kako su oba grada za nj tek novčanu vrijednost imali, to se Venecija dosjeti, da mu ih otkupi. Već 20. oktobra 1410. ugovara republika sa Sandaljevim kastelanom u Ostrovici, nudeći mu najprije 2.000 do 3.000 dukata, a 8. novembra 5.000 dukata, za koju se cijenu i pogodiše³⁸); dne 10. januara 1411. šalje Venecija novce Sandalju u Hercegnovi i imenova ga podjedno svojim gradjaninom, a 13. aprila onda predade zastupnik vojvodin signoriji prodanu Ostrovicu, dok joj Skradin tobože »pokloni« u ime svoga gospodara³⁹). Ozbiljno pregnuće republike mletačke moralo je svratiti pažnju i hercega Hrvoja na sebe, stoga on i pošalje u Veneciju svečano poslanstvo, koje jasno zatraži od vijeća, da mu javi, kako se ono misli vladati spram njegova posjeda, potvrđena mu od Žigmunda prigodom izmirenja, naime spram grada Spljeta, otoka Korčule, Hvara i Brača, ter Omiša i čitave krajine izmedju ušća Cetine i Neretve, jer se pogovara, da je republika naumila zauzeti pod svoju vlast čitavu Dalmaciju i otočje U znak, da se može sigurnim smatrati, zatraži Hrvoje tom prilikom još i to, da ga republika unese u listinu svojih gradjana pod novim njegovim naslovom, naime kao »hercega spljetskoga«, jer da je on zasada ubilježen, od 13. jula 1393., jedino kao »vojvoda bosanski«. Signorija mu odgovori dne 8. aprila 1410., da je ona doduše kupila svu Dalmaciju od kralja Ladislava, dakle i njegov posjed, no iz prijateljstva i ljubavi ne će ona dirati u nj, u nadi, da će i on s njome tako postupati, ter nikada ne pomagati njezinih »odmetnika« i dušmana, budi oružjem, savjetom ili hranom. Kad se to iskustvom dokaže, onda može herceg kao stalno računati, da će ga republika unijeti medju svoje gradjane i pod novim mu naslovom⁴⁰).

U to se spremi Žigmund, izabran međutim nakon smrti Ruprechta falačkoga dne 21. jula 1411. i njemačkim kraljem, na odsudni boj s Venecijom. Pri tom mu je lebdila pred očima uspješna osnova njegova tasta Ljudevita I. Anžuvince, jer se i on odluči navaliti kroz sjevernu Italiju ravno na sam grad, sabravši podjedno oko sebe i sve talijanske dušmane mletačke. Nakon što su se koncem septembra pokazale u Furlanskoj prve ugarske čete, stiže u novembru na bojište glavna vojska, u kojoj je bilo do 10.000 konjanika pod zapovjedništvom poznatoga nam temešvarškoga župana Pipa od Ozore; dne 28. pomenutoga mjeseca nalazio se on pod gradom Civaldom, a već iza nekoliko nedjelja osvoji svu Furlansku, razbivši mletačku vojsku pod Tadijom dal Verme i zauzevši gradove Cenedu, Serravalle, Belluno, Feltre i Oderzo. Njegove su čete dapače počele udarati na Treviso i Bassano, kad najedared nastupi onaj preokret, s kojim se toli često susrećemo u historiji mletačke republike: juriši Pipovi na Treviso budu srećno odbijeni, vojska republičina znatno pojačana, a u Karlu Malatesti imenovan sposobni vođa, dapače sam Pipo od Ozore u to oboli toliko, te se našao prinudjenim, da se početkom februara g. 1412. povrati u Ugarsku, oskrbivši ipak zauzeta mjesta dovoljnim brojem vojske. Kad su Mlečani napokon dne 24. augusta kod Motte na donjoj Livenzi pobili ugarsku vojsku, onda se pokazase svi dojakošnji uspjesi Pipovi kao privremeni⁴¹⁾ U isto se vrijeme svom žestinom nastavljala i borba u Dalmaciji, jer 1. septembra 1411. javlja mletačko vijeće svomu poglavaru flote u jadranskom moru, kako je saznalo, da se u onim dalmatinskim mjestima, koja još nijesu pokorna, spremaju neke galije, i to na njegovu štetu, pa stoga neka brže bolje otplovi s čitavim brodovljem pod Šibenik i neka izvidi, što je na stvari; ako su one odista napale mletačke posjede, onda neka i on na njih navali kao na republičine dušmane; ako još nijesu, neka na njih pazi i ubavijesti o svemu svoju vladu⁴²⁾. Ali to nije sve; signorija se u isti mah uplaši i za svoj Zadar, jer ne samo da se u njemu pojavilo muževa, što su htjeli, da se grad opet povrati zakonitomu vladaru, nego se dapače pročulo, da Dalmaciji dolaze u pomoć neke čete iz Hrvatske⁴³⁾. Ta se vijest u brzo ispuni, jer u septembru god. 1411. stiže s vojskom pod Ostrovicu, Vranu i Skradin ban Karlo Kurjaković i uze ih pod-

sjedati; početkom oktobra zauzme Skradin⁴⁴), no kako su ga doskora zamijenili u banskom činu Petar Alben za Dalmaciju i Hrvatsku, a Pavao Čupor od Moslavine za Slavoniju, nestaje mu daljega traga⁴⁵). Novi ban Petar Alben podje na to početkom 1412. na bojište, te združiv se s knezom Ivanišem Neličićem i vitezom Petrom z Myšlina, uze odbijati Mlečane, dapače i sam Žigmund javi dne 12. februara 1412. iz Budima, da će u brzo glavom krenuti na dušmane svoje u Dalmaciju⁴⁶). U martu osvoje doduše hrvatski Šubići Ostrovcu⁴⁷), ali kako Žigmunda ne bi, to se stao izmučeni Šibenik kolebati; osiguravši se, da ga radi dugotrajna otpora ne će nikaka kazna stići⁴⁸), predade se napokon dne 30. oktobra 1412. Veneciji, koja mu veledušno potvrdi sva stara privilegija⁴⁹). Novost ovu saznao je Žigmund na putu u talijanski rat, u Zagrebu, pa tako sav zaplašen za Trogir, na koji su srećni Mlečani medjutim takodjer napali, javi općini toga grada dne 4. novembra sljedeće: »Baš danas stiže nam tužna i nemila vijest, kako su se gradjani i žitelji grada Šibenika pokorili našim ljutim dušmanima, naime Mlečanima, i kako su im predali grad. Mi ćemo poradi toga ravno poći do toga grada, da suzbijemo mletačku silu, te vas stoga opominjemo i strogo vam nalažemo, da se za dobro stanje našega grada Trogira i na njegovu obranu toliko pobrinete, da ćete se proslaviti pohvalnom ustrajnošću i tvrdom vjerom svojom⁵⁰). Ali to su bile tek riječi, jer ugarska vojska pod ponovnom komandom Pipa od Ozore (Žigmund se za vrijeme ratovanja po nekim sjevero-italjskim gradovima zabavljao) osim nekih manjih uspjeha nije postigla ništa važnije, pa tako se nadje ugar.-hrv. kralj prinudjenim, da dne 23. aprila 1413. sklopi u Trstu primirje uz ovaj glavni uvjet: obje se stranke obvezuju, da će se primirja tvrdo, vjerno i nepovrjedljivo držati kroz pet godina, i da će svaka stranka zadržati za to vrijeme ono, što u taj čas ima u svojoj vlasti⁵¹). Ovim je primirjem zaglavljena sudbina Dalmacije, jer nakon ponovnoga neuspjela rata od g. 1418.—1420. sklopi Žigmund napokon dne 7. aprila 1433. s Venecijom mir, ali tako, da joj je prodao svoje pravo na tu zemlju za deset hiljada dukata. Od toga doba rastavljena je Dalmacija od Hrvatske na više vijekova, a za taj dugi niz godina promijeniše se u njoj donekle i etnografske prilike, dapače i teritorijalne, tako da je ona stala značiti ne-

kaku posebnu cjelinu, tobože različnu od one, kojoj je nekoć bila prva jezgra i srce, naime od Hrvatske.

Dok su se zbivali ovaki prizori s Venecijom, nije ni u Bosni dugo potrajao mir. Vidjeli smo, kako se Žigmundu do oktobra 1408. pokorila sva Bosna i kako je kralj u njoj ostavio nešto vojske; prema tome, što zarobljena Tvrtka II. Tvrtkovića nije nitko zamijenio na prijestolu bosanskom, možemo izvoditi, da je Žigmund naumio Bosnu sasvim pridružiti svojoj državi. No prevari se, jer poglavito pomoću braće vojvode Gjura i kneza Vukčića Radivojevića opet postade u nekom dijelu Bosne kraljem onaj Stjepan Ostoja, koji je još od god. 1404. čamio na samotnom Bobovcu⁵²). Već 17. oktobra 1408. vidimo, kako Dubrovčani dozvoljavaju pašu njegovim vlasima na svom zemljištu⁵³), a 15. novebra šalju mu na dar dva pelivana i lakrdijaša⁵⁴), dok on sam po svom poslaniku Ivanu Bjelaniću zatraži dne 17. novembra svetomitarski dohodak⁵⁵), koji mu dakako nije bio isplaćen, jer se u Dubrovniku dobro znalo, da je Stjepan Ostoja kralj tek za nekolicinu bosanskih velikaša, a i protiv volje Žigmundove. Oprijecka između Ostoje i Hrvoja najbolje se vidi iz povelje od 10. decembra 1408., kojom kralj nagradjuje oba brata Radivojevića gradom Omišem i naokolnim Primorjem s obiju obala rijeke Cetine, te susjednom Žrnovicom⁵⁶), koji je posjed inače bio vlasništvom hercega Hrvoja, a potvrdio mu ga je nakon izmirenja i sam kralj Žigmund. Poradi toga uze herceg Hrvoje navaljivati odmah na proljeće 1409. na zemlje i posjede porodice Radivojevića, a svakako mu je morala navala jaka biti, jer vidjamo, gdje se u aprilu 1409. gospodje Vlada i Vladika, mati i žena Gjorgja Radivojevića, spremaju, da se sklone u Dubrovnik, budući da herceg od njih svašta »čini po moru i po suhu⁵⁷)«. Tako je stanje potrajalo sve do oktobra 1409., kad se kralj konačno izmiri s većinom svojih velikaša, a onda i zaključi dne 11. novembra senat dubrovački, da se imadu isplatiti zaostali dohodci, ali u zamjenu da ima Stjepan Ostoja potvrditi privilegija gradska⁵⁸); to se odista zgodi dne 4. decembra u Podvisokom⁵⁹). Sada republika opet primi kralja dne 31. decembra za svoga vlastelina, darova mu palaču u gradu i neki dio zemljišta u Primorju, ističući izrijeckom, »kako gospoda rusaga bosanskoga opet ho-tješe i poljubiše kralja Ostoju za svoga gospodara⁶⁰)«.

Kako vidimo, koncem 1409. bilo je u Bosni opet sve onako, kao što prije velike Žigmundove vojne od 1408., jedino što je herceg Hrvoje ostao vjeran ugarsko-hrvatskome kralju. Odista časnó svjedočanstvo po ondašnju vojenu snagu bosansku, jer se toli brzo znala oporaviti. Početkom 1410., baš onda, kad su se stali voziti pregovori s Venecijom, Žigmund se odlučio na novu vojnu, proglasivši ponajprije, da se Stjepan Ostoja nema smatrati kao zakoniti vladalac bosanski. Rat se vodio na dvije strane; s glavnom ugarskom vojskom provali preko Save u zemlju nekadašnji ban hrvatski Pavao Bessenyo de Ezdege, dok je sa zapada s hrvatskim četama iz Donjih Kraja pritisnuo Stjepana Ostoju i njegove pristalice herceg Hrvoje, dapače čini se, da je herceg spljetski prvi i započeo akciju, jer saznavamo preko Dubrovnika, kako je on odmah početkom 1410. predao ugarskoj vojsci gradove Srebrnicu, Kučlat, Brodar i Susjed⁶¹), dok su Bobovac i Vranduk došli u vlast ugarskoga kralja nešto kasnije⁶²). Već dne 4. marta provali Pavao Bessenyo rano u suton sa svojom vojskom u varoš Podvisoki, te tom prilikom nemilice oplijeni sve dubrovačke trgovce te neke zarobi, a druge opet teško izrani, a od zarobljenika traži onda po hiljadu dukata otkupnine. Kralj Stjepan Ostoja, koji je u to doba stolovao na gradu Visokom, umakao je još za vremena, prepustivši tako sjeverni dio svoje države dušmanskoj sili⁶³). U isto doba provalio je u Bosnu iz Donjih Kraja i herceg Hrvoja, jer ga vidimo, gdje dne 27. aprila 1410. iz Jajca poziva svoje Spljećane, da oduzmu Stjepanu Ostoji kuću, što mu je bjehu darovali, jer da je »Ostoja, nekoć kralj, već odavna pristao uz Tvrтка i odmetnike bosanske protiv kraljevstva i kralja ugarskoga, preblagoga gospodina Žigmunda«, koji ga i jest poradi toga lišio svih dobara i imanja, posjedovao ih on gdje bilo⁶⁴). Nakon što su Pavao Bessenyo i herceg Hrvoje stisnuli kralja Ostoju, uze se i sam Žigmund spremati u Bosnu; o tom on ubavijesti Dubrovčane sa željom, da bi oni tom prilikom poslali pred njega poslanstvo⁶⁵). Kralj začu vojnu svoju krajem augusta, a dovrši je na lak način do sredine septembra. Knez Pavao Radenović poslao je još u augustu poslanike svoje u Dubrovnik, na što vijeće dne 26. istoga mjeseca izabere svoje zastupnike, da podju k njemu i k Sandalju Hraniću. Donesavši veliko vijeće dne 13. septembra predlog, da ti

isti poslanici imadu poći i k Žigmundu, izabra malo vijeće sjutra-dan odbor od trojice, da im se sastavi instrukcija, a uz to naznači 16. septembra i darove za kneza Pavla i vojvodu Sandalja⁶⁶). Instrukcija od 24. septembra Rafailu Gučetiću i Mihajlu Rastiću opet nam prikazuje, kako su Dubrovčani vazda i svakom prilikom imali na umu samo svoje interese i korist, jer upućuje oba poslanika, da najprije podju knezu Pavlu i vojvodi Sandalju, kojima se imadu ponuditi za posrednike kod Žigmunda, a stoga da im kažu sve, što im je na srcu; za slučaj, da su istiniti glasovi o porazu bosanske vojske, onda neka im najprije izjavi tobože, kako im je to žao, ali neka i dodadu, da su ipak voljni sve razmirice njihove s kraljem izravnati. Žigmundu opet imali su ponajprije reći sve ono, što su im kazali Pavao i Sandalj, izuzevši jedino ono, što bi se kosilo s dubrovačkim interesima; a na njegov upit, kake su prilike bosanske uopće, imali su ga izvijestiti tek onako u glavnom o stvarima bez veće vrijednosti i zatajiti pravu istinu, rekavši, da im nije ništa iz bliže poznato⁶⁷). Bolje nas upućuje u bosanske prilike u jeseni 1410. ponovna instrukcija pomenutim poslanicima od 21. oktobra, jer iz nje saznajemo, kako su se otporna gospoda opet pokorila Žigmundu, te se s njime izmirila, dapače oni su se spremali drugom polom oktobra, da ga okrunu za bosanskoga kralja, u koju svrhu odredi dubrovački senat 1500 dukata kao poklon Žigmundu i Barbari, izabravši još i svečano poslanstvo od dva plemića, koje će onda od novo-okrunjena vladaoca zatražiti potvrdu privilegija republičinih⁶⁸). Poslanici ujedno izvijestit će Žigmunda, kako se vijeće odlučilo, da grad opkoli jakim zidom i grabama, a onda su imali od njega zatražiti, ali oprezno i na samo, Konavle i Dračevicu, teritorije kneza Pavla i vojvode Sandalja, tobože svojih »milih prijatelja«, obećavajući mu dar u iznosu od 5.000 perpera i isto toliki godišnji danak. To pak oni da ne traže toliko poradi koristi svoje, koliko poradi sigurnosti grada, jer su Konavlani vazda bili prvi, kad je trebalo navaliti na Dubrovnik. Odgovori li im Žigmund, da su to Pavlova i Sandaljeva zemljišta, onda su imali kazati, neka im kralj dade u zamjenu druga, a podjedno neka nastoje, da i hercega Hrvoju dobiju na svoju stranu, obećavši mu vinograd vrijedan 1000 dukata i kuću u njem⁶⁹). Koliko je Dubrovčanima bilo stalo

do ovih plodnih pokrajina radi tijesna teritorija svoga a mnogobrojna stanovništa, toliko ih opet knez Pavao i vojvoda Sandalj nijesu htjeli predati, jer su im one otvarale izlazak na more; tako dakle ne ispuni se ni tom prilikom davna želja dubrovačka⁷⁰). Nekako koncem oktobra, ili početkom novembra ostavi Žigmund Bosnu, priznavši napokon Stjepana Ostoju kraljem u nadi, da je time ovdje ponovno utvrdio vlast svoju; 5. novembra nalazio se kod Rače na utoku Drine u Savu⁷¹), a od 13. decembra kroz čitavu drugu polovicu istoga mjeseca u Djakovu kao gost biskupa Benedikta II. Dne 12. januara 1411. opet ga vidjamo u Budimu⁷²).

Tek što je Žigmund ostavio Bosnu sa svojom vojskom, odmah se pokazalo, da su njegovi tobožnji uspjesi od godine 1410. bili samo prividni i privremeni. Za vojvodu Sandalja Hrančića znamo zacijelo, da se odmetnuo od kralja, a vrlo je vjerovatno, da je to isto učinio i knez Pavao Radenović⁷³); dašto, za ovim prvim velikašima povelili su se u brzo i drugi. Tako se eto zgodi, da je ugarsko-hrvatski kralj s proljeća 1411. nanovo započeo rat. Krajem aprila ugarska je vojska zauzela grad Srebrnicu, kojom su prilikom i opet ljuto postradali trgovci dubrovački⁷⁴), a doskora postigla je i druge uspjehe, jer čujemo, da su bosanski velikaši u drugoj polovici maja zamolili mir od Žigmunda⁷⁵). No taj put kano da još nije došlo do sporazuma, jer tek početkom septembra saznajemo preko Dubrovnika, kako je Žigmund »providnošću božjom« konačno uspostavio svoje pravo u svim svojim državama i zemljama⁷⁶), a 13. oktobra šalje vlada dubrovačka vojvodi Sandalju Marina Rastića i Martola Zamanju, čestitajući mu, što se Bosna srećno izmirila s ugarskim kraljem⁷⁷). Uvjeti toga mira tek su nam djelomično poznati prema oskudnim izvorima; osim što je kralj Stjepan Ostoja morao priznati vrhovnu vlast kralja ugarskoga⁷⁸), izgubio je na sjeveru obje oblasti Usoru i Soli, a isto tako nije imao nikakove vlasti ni u Hrvojevim Donjim Krajima. U Usori namjesti kralj kao vojvodu Ivana Gorjanskoga, a u Solima po svoj prilici Ivana od Morovića, dok je važni rudarski grad Srebrnicu s okolišem darovao svomu vazalu, srpskomu despotu Stjepanu Lazareviću⁷⁹). Tako je tekar sada nakon teškoga krvoprolića Žigmund postigao u Bosni ono, za čim je kroz tolike godine težio.

Kad je srećni Žigmund početkom slijedeće godine 1412. izravnao na miran način još neke nesuglasice s poljskim kraljem Vladislavom, onda se odluči, da će sazvati za Duhove iste godine (22. maja) kongres u Budimu, a imali su se tom prilikom tude naći mnogi evropski vladari, te u njihovoj nazočnosti izvoditi razne viteške igre i ine sjajne zabave, dakle baš onda, kad se junački Šibenik najzdvojnije otimao i branio od velike sile mletačke. I odista iz jednoga nam sačuvana popisa nazočnih visokih gostiju razbiremo, da su u Budim došli medju ostalim pored Žigmunda i Vladislava, još i Stjepan Ostoja kralj bosanski, Stjepan Lazarević, despot srpski, hrvatski knez Karlo Kurjaković iz Krbave, jedan turski vojvoda, herceg Hrvoje Vukčić, herceg Ernest i Albrecht austrijski, vojvoda Sandalj Hranić, knez Pavao Radenović, dva kneza Blagajska, biskup zagrebački, te poslanici engleski, francuski i drugih kraljeva i slobodnih gradova⁸⁰). O toj svečanosti u Budimu sačuvalo nam se nekoliko zanimljivih izvještaja, a iz jednoga se jasno razabire, koliku li je pozornost na se obratio herceg Hrvoje. Tako piše poljski ljetopisac Ivan Dlugoss; »Sandalj vojvoda bosanski i kralj Hrvoja učiniše u nazočnosti svojih žena tu slavu osobito svečanom, jer se njihovi vitezovi, visoki i plemenita stasa, hrabro i junački na mejdanu poniješe⁸¹)«. No to je i poslednji put, što se kralj Žigmund imao prilike da divi viteškom sjaju hercega spljetskoga, jer u brzo postade vojvoda Sandalj »vjerni naš ljubljeni«, a Hrvoje Vukčić malo po malo »poglaviti naš dušmanin«. Posljednji puta nalazimo hercega u vjernosti i službi Žigmundovoj koncem godine 1412., jer se kralj hvali u svom pismu iz Bišća od 15. novembra Trogiranima, kako mu je Hrvoje ponudio svoje usluge u mletačkom ratu, te ih i obećao izvršiti⁸²).

Glavni su razlozi padu hercega spljetskoga nesumnjivo mržnja i zavist, jer on je sa svojim spljetskim i donjo-krajskim posjedom većma upravljao kao samostalan vladalac, nego li kao vazal. Taki položaj, a nakon mnogogodišnje »nevjere«, morao je u prvom redu ogorčavati onu gordu ugarsku gospodu, što su s njime toliko puta dijelili mejdan; kao osobiti njegovi lični dušmani imadu se smatrati Pavao Čupor od Moslavine, Ivan Gorjanski, Ivan od Morovića, te čitav rod knezova Blagajskih, njegovih slavonskih susjeda. Ljetopisac Thuróczy znade

izrije kom pripovijedati i neke detalje ove lične mržnje od strane Pavla Čupora; on naime kaže, da se jednom prilikom isti Čupor narugao na kraljevskom dvoru pred brojnim društvom hercegu Hrvoju, pozdravivši ga volovskim ručanjem, tobože oponašajući hercegov duboki glas⁸³); a na drugom nam je mjestu zabilježeno, da je Čupor hercegu čak dobacio magjarskim jezikom: »Slaven nije čovjek, a pogača nije kruh« (Tot nem ember, pogácsa nem kenyér⁸⁴). Ali Hrvoja nijesu ni Spljećani osobito voljeli. Umni Klaić to obrazlaže ovim riječima: »Vrijedjalo ih je (naime Spljećane), što im je (Hrvoje) nametao za knezove bosansku vlastelu, najprije Petricu Jurjevića od Vrbasa (1403.—1408.), a poslije Cvitka Toličnića od Rame (1409.—1413.). Bilo je pače u Spljetu i otpora protiv njega; god. 1411. javljaju Trogirani Žigmundu, kako je herceg Hrvoje protjerao neke građane iz Spljeta, koji su se nastanili u Trogiru, a sada zahtijeva od Trogirana, da ih i oni otjeraju iz svojega grada, jer će ih inače globiti sa 10.000 zlatnih dukata. Trogirani pitaju kralja, što da čine, budući da boravak spomenutih Spljećana u Trogiru nije pogibeljan »stanju njegova veličanstva«⁸⁵). Napokon imao je herceg spljetski i u Bosni silu dušmana, a glavni su nesumnjivo bili kralj Stjepan Ostoja, vojvoda Sandalj Hranić, njegov takmac, čija je popularnost Hrvoju uvijek bila trn u oku, a možda i Pavao Radenović, prisni drug Sandaljev. Svi su ovi dušmani ogovarali i svakojako opadali Hrvoju pred kraljem Žigmundom, no ovaj, i ako mu i nije nikad pravo vjerovao, ipak se ne odazove njihovu glasu, »ne htijući dirati u obnemogla starca, komu su dani izbrojeni« i čije će vladanje i onako ubrzo zajedno sa Spljetom pripasti kralju i njegovoj kruni⁸⁶). Medjutim prouzroči neposredni povod padu svome herceg Hrvoje sam.

Pod kraj godine 1412. provali u zemljište despota Stjepana Lazarevića sultan Musa, a početkom slijedeće godine već je imao u svojoj vlasti gradove Sokolac, Bolvan, Lipovac i Stalać, doprijevši harajući i plijeneći do Koprijana. Despot Stjepan, videći se u nevolji, obrati se brže bolje za pomoć kralju Žigmundu, onda šurjaku svome Sandalju Hraniću, jer taj se, rastavši se s prvom ženom, po drugi puta oženio Jelenom, udovom zetskoga kneza Gjurgja Stracimirovića, te na suparnika Musina, Muhameda. I odista nalazimo vojvodu Sandalja,

gdje s Ivanom od Morovića u aprilu i maju g. 1413. vojuje s despotom Stjepanom protiv Musinih turskih četa i tom se prilikom slavno ponio, jer nam je poznato dubrovačko laskanje: »Kako se je gospodstvo ti hrabro i plemenito ponijelo pri gospodinu despotu i caru turskom«⁸⁷). Izbivanje Sandaljevo iz njegove državine upotrebi kivni herceg Hrvoje te negdje u maju, ili početkom juna provali u nju, te je nemilice opustoši⁸⁸). Razlog takom ponašanju hercegovu Klaić punim pravom traži u nesporazumku, što je moglo nastati nakon Sandaljeva razvjenčanja s Jelenom Katarinom, kćerkom Hrvojeva brata Vukā, obzirom na njezin miraz, te i u uvredi, što ju je on tim činom nanio čitavom rodu Hrvatinića⁸⁹). Sada skoče svi dušmani Hrvojevi protiv njega, okupivši »zloglasnu« kraljicu Barbaru, kako je zgodno nazivlje magjarski historik Thallóczy⁹⁰), i samog Žigmunda, koji se u taj čas nalazio u mletačkom ratu u Furlanskoj; dapače oni poslaše kralju nekakovo (svakako falzifikovano) pismo hercegovo, u kojem tobože pozivaše Turke, da provale u državu Žigmundovu⁹¹). Opazivši, da će herceg taj put zlo proći, prvi se protiv njega podignu Splječani; još dne 3. juna bilježe oni našega Hrvoja kao svoga hercega na čelu jedne isprave⁹²), a 8. jula zaključuju: »Ima se sagraditi crkva pod imenom sv. Vida, poradi oslobodjenja od ropstva Faranova«, t. j. Hrvojeva⁹³); ovu vijest popunjuje izvještaj dubrovački od 1. jula iste godine 1413., u kojem se kaže: »Splječani su se od ropstva i jarma vojvode Hrvoja, što su ga kroz dulje vremena snosili, zadnjih dana (dakle negdje sredinom juna) hvalevrijednim načinom junački riješili, utekavši se pod okrilje Vašega Veličanstva.«⁹⁴) Medjutim stignu u Dalmaciju i prve odredbe kraljeve u toj stvari; dne 16. juna piše Žigmund iz furlanskoga grada Feltre »svim plemićima i ostalim ljudma u sanskoj župi«, da je istu darovao braći Antunu, Vladislavu i Ivanu knezovima Blagajskim, pošto ju je oduzeo njezinom »prvašnjem gospodaru Hrvoju (ne daje mu nikaka naslova) iz izvjesnih razloga, pa zato ih poziva, da budu poslušni novim gospodarima, jer da će ih u protivnom slučaju na to prisiliti slavonski ban Pavao Čupor⁹⁵). Sjutradan opet javi kralj svojim vjernim Dubrovčanima slijedeće: »Premda smo našom kraljevskom dobrohotnošću privoljeli i pristali, da Hrvoje drži vrlo mnogo naših posjeda, a u prvom redu grad Spljet, s razloga, što

je obećao, da će vazda vjerno služiti našem veličanstvu, ipak je taj isti Hrvoje, zaboravivši obećanje svoje, dapače i dobročinstva, što smo mu ih mi iskazali, opet pao u staru nevaljalštinu svoju i odmetništvo, radi kojega je već prije nanašao štete nama i našoj svetoj kruni, šurujući s Turcima i pozivajući ih na propast naših kraljevina i čitavoga kršćanstva. I sada opet nastoji iznova, da dovede Turke i čete drugih barbarskih naroda, kako sam to saznao iz vjerodostojna izvještaja, ter se takodjer i lično uvjerio, jer su zarobili nekog službenika njegovoga, u koga su našli pismo Hrvojevo, gdje poziva Turke, da provale u naša kraljevstva«. Po tom pripovijeda kralj, kako je Hrvoje mučke udario u zemlje Sandaljeve, dok se taj borio s Turcima, a onda opet nastavlja: »Pošto smo mi, ljubljani i vjerni, nakanili s božjom pomoći kazniti odmetništvo rečenoga Hrvoja i njegovu staru nevaljalštinu iskorijeniti, odlučili smo poslati na njega jaku vojsku, koju će voditi časni oci u Gospodu, gospodin Eberhard, biskup zagrebački i Ivan pečujski, velemožni Ivan Gorjanski, nekoć župan temeški, Petar od Medvedgrada, ban hrvatsko-dalmatinski i Pavao Čupor, ban slavonski. I budući da smo u jednom drugom našem pismu pisali našim vjernim građanima spljetskim, da se uskrativši svaku pokornost, koju su dosada Hrvoju iskazivali, opet povrate pod okrilje i vlast našega veličanstva i svete krune naše, pa da nam iskazuju stalnu vjernost, kako su dužni: to hoćemo da vi (Dubrovčani), čim Spljećani uskrate posluš Hrvoju, te se pokore nama i našoj svetoj kruni, ona tri otoka, naime Korčulu, Brač i Hvar, koja ste već davno poželjeli imati i od nas ih tražili, odmah posjednete, a tako posjednute u ime našega veličanstva sačuvate. Konačno (vam nalažemo), da bezodvlačno k nama pošaljete svečano poslanstvo s potpunom povlasti, da raspravlja s nama o tim otocima, na koji način, kako i uz koju godišnju daću da ih za sebe pridržite. Još imate, pokaže li se potreba, pomenutim vjernim Spljećanima podati pomoći i sve moguće učiniti protiv rečenoga Hrvoja⁹⁶). U isto doba provališe kraljevskom dozvolom ban slavonski Pavao Čupor i vojvoda usorski Ivan Gorjanski u slavonske posjede hercegove⁹⁷), dok su se u Hrvatskoj zato pobrinuli ban Petar Alben od Medvedgrada sa svojim stricem biskupom zagrebačkim Eberhardom⁹⁸). Položaj Hrvojev u taj čas karakteriše kratko, ali istinito, ljeto-

pisac Andrija Trogiranin ovim riječima: »Ovih dana srušen je Hrvoje, koji je kod njegova veličanstva u Ugarskoj bio veoma ugledan, a htio se uzdići nad sve ostale; ali je zato ponižen i buntovnikom proglašen i konačno postade sramotno prognanim razbojnikom«⁹⁹).

Na glasove o tom, da je pao u nemilost kod ugarskoga dvora, herceg Hrvoje morao je odista osobito ljutiti biti, a to tim većma, što se nije smatrao krivim¹⁰⁰). Kad su ga Spljećani istjerali, zacijelo se zaklonio u svoje Donje Kraje, možda na Kotor, ili u Jajce. Odavle pokuša onda, da se na lijep i miran način izmiri s dvorom, a naročito s kraljicom Barbarom, koja je za odsutnosti Žigmundove vodila državne poslove sa svojim miljenicima u Ugarskoj i Hrvatskoj. Šaljući jednako glasnike i pisma nadao se herceg povoljnom uspjehu, a kako se branio od nanesenih mu kleveta, pokazuje nam jedno njegovo pismo pomenutoj kraljici Barbari, što se još u XVII. vijeku čuvalo u arhivu knezova Cindra u Spljetu. Potuživši se ponajprije, kako su mu Ivan Napuljski i Pavao Čupor na svoju ruku, bez kraljevske dozvole, pooteli slavonska imanja, osim jedine Požege, napominje, da su isti velikaši redom pohvatali one njegove glasnike, što ih je šiljao na kraljevski dvor, a onda naglasi stalnu vjernost svomu kralju Žigmundu, jer i ako je on napadao gradove dušmana svojih, ipak se za to još nije iznevjerio kralju. Da se dokaže istinitost ove njegove tvrdnje, herceg je spreman da dade u zalog dva grada svoja, Vrbaški grad i Kozaru, a obzirom na tužbe, da je on u vezi s Venecijom i Turcima, izjavljuje, da se želi podvrći sudu, sastavljenu od Žigmunda, poljskoga kralja, austrijskoga hercoga i članova zmajeva reda; pronadje li se krivim, onda neka mu skinu glavu i zaplijene imetak. »Nadalje vas molim, blaga kraljice, ne dajte, da u starosti svojoj umrem u poganskom obredu i u nevjeri, jer sam jedva i teško dočekaao vrijeme, da od poganskoga obreda prijedjem na vjeru katoličku (dakle je ostao pataren) i da vjerno uzmognem služiti svoga kralja. Nemojte me odbijati od službe kraljevske i vaše i obarati me bez krivnje, jer za svoju krivnju nikako ne znam. Sjetite se, da mi se kralj sa svojim velikašima zakleo i da o tom imam kraljevska pisma, potvrđena kraljevskim pečatom i pečatima velikaškim. Znajte

dalje, da sam član zmajeva reda, a po pismenim ustanovama toga reda ne smije se ni jedan član odsuditi bez savjeta, znanja i suda ostalih članova. Spomenite se za ljubav sv. Ivana, da sam vam kum. Obazrite se za volju svemogućega Boga na sve meni zadate obveze i vjeru, te me nemojte u toj mojoj starosti uništiti, već dajte da umrem u vjernosti spram kralja. Kad sam svojedobno bio u Budimu, dobio sam kraljevsko pismo u dva primjerka (paria) od dvanaest članaka sa svim kletvama i obvezama, kojim se bijaše gospodin kralj meni zavjerio s cijelim kraljevstvom svojim (to jest u decembru 1408.). Ne udovolji li kralj svim ovim zakletvama svojim, obećanjima i obvezama, a i mojim molbama pravdi za volju, neka mi ne zamjeri ni u grijeh ne upiše, ako svim kršćanskim vladarima objavim i razložim zadata mi (a neispunjena) obećanja, obveze i vjeru. A iza take objave ne ću moći više obastati pod tako gorkim nasiljem, nego ću se onamo obratiti, gdje uzmognem zaštitu naći. Do sada nijesam tražio (tudje) zaštite, već sam se zaklanjao za samim kraljem; no ostanu li stvari i nadalje tako, morat ću je tražiti, gdje uzmognem, — ostao, propao! — Eto, Bošnjaci već se misle složiti s Turcima, učinivši u tom poslu već i potrebne mjere, a i isti se Turčin sprema, da svakako navali na Ugarsku!«¹⁰¹)

No sva ta jadikovanja i grožnje hercega spljetskoga osta- doše bez uspjeha, jer nijesu ni došla do kraljevskih ušiju; to nam najbolje pokazuje pismo spljetskoga nadbiskupa Dujma, koji se nalazio s gradskim poslanstvom uz Žigmunda u švi- carskom Churu, te odanle izvjestio dne 21. septembra svoju općinu ovako: »Nije možno vjerovati, koliko pisama i posla- nika šalje Hrvoje gospodinu kralju, budi sam, budi po velika- šima i prelatima ugarskim, i kako to on upravo dnevno jednako čini. Vjerujte, da smo se već bili uplašili, ali smo ipak toliko postigli kod Žigmunda, da on po milosti svojoj sva pisma, što se tiču Hrvoja, najprije nama daje, že- leći, da mi na njih po volji našoj odgovorimo, pa tako i jesmo premnoga pisma pisali u ime kraljevo Hrvoju. Dapače, Žigmund i ne će ništa da odlučuje u stvari Hrvojevoj, već sve radi po našoj volji i mnijenju. Radujte se stoga i budite spokojni, jer gospodin kralj tako je ogorčen na Hrvoja, da će nam u brzo biti u pomoć protiv njegovih napa-

daja. Pisao je naime i zapovjedio barunima Ugarske, kao i Sandalju, da se svi listom dignu na njega, dapače još je i do-
dao, da ne će da zna ni za kaka ugovaranja i pogadjanja¹⁰²). Medjutim objelodani kralj Žigmund iz južno-tirolskoga Botzena, dne 1. augusta, zvanični proglas, kojim se proglašuje Hrvoje veleizdajnikom i dušmanom kraljevskim, a ujedno pozivlju svi prelati, baruni i plemići, da se podignu protiv njega i njegovih pristalica, te da ih silom pokore¹⁰³). U tako tjeskobnom položaju hercegu Hrvoju odista nije preostalo drugo, nego potražiti pomoći i saveza u Žigmundovih dušmana; u prvi kraj on to pokuša u Veneciji, koja je nedavno u aprilu uglavila s ugarsko-hrvatskim kraljem primirje. Oko polovice augusta nalazimo na Rialtu jednoga Hrvojeva poslanika, gdje se tuži na kralja Žigmunda, da mu je oteo grad Spljet, te da još i dalje nastoji, kako bi to učinio s ostalim njegovim mjestima, unatoč svake zakletve i obećanja. Stoga umoli republiku u ime svoga gospodara, da bi ga pomogla galijama, da opet osvoji isti grad, a Hrvoje da će je onda pomagati kod osvajanja Trogira ili inih dalmatinskih gradova¹⁰⁴). Venecija, izmučena dugotrajnim ratom ugarskim, što ga je tek dovršila, odbije hercega, izvinjavajući se nedavno sklopljenim primirjem (25. aug.); no herceg u tjeskobi ponovno se obrati u novembru na republiku sv. Marka jadajući joj se, kako su ga saletjeli ugarski velikaši i vojvoda Sandalj Hranić na Žigmundovu zapovijed; da mu doduše sultan Muhamed nudi pomoći, no on bi volio sklopiti s njome savez protiv Žigmunda, pa da onda on s kopna, a ona s mora navale složno na Dalmaciju, koju je ona i onako kupila od kralja Ladislava. Ako toga ne će, onda neka ga bar izmiri sa Žigmundom, uvjerivši istoga kralja, da ona i on nikad nijesu štogod poduzimali protiv njega, a isto tako neka nagovori vojvodu Sandalja Hranića, da ga pusti s mirom. Ali Venecija opet odbije dne 18. novembra Hrvoja, tek mu obeća, da će nastojati po posebnom poslanstvu kod vojvode Sandalja, da mu se ispuni želja¹⁰⁵). Šta je Hrvoje sada mogao uraditi? Lišen imetka svoga, moći svoje, odista nije ni drugo mogao, nego se obratiti za pomoć ondje, gdje je znao, da će je naći, to jest u Turaka. Njemu nijesu smetali ni religiozni ni državni obziri; »on je učinio u malom sasvim isto, dobro kaže Thallóczy, što je jedno stoljeće kasnije u velikom stilu izveo francuski

kralj Franjo I., kad se protiv Karla V. udružio sa Sulejmanom Velikom¹⁰⁶). Sada se dašto izmijeni ratna situacija u sjeverozapadnom kutu balkanskoga poluotoka.

Medjutim se imalo riješiti i pitanje glede ona tri otoka Korčule, Hvara i Brača. Znamo, da je kralj Žigmund naložio Dubrovčanima dne 17. juna 1413. iz Feltra, da ih posjednu u njegovo ime i da mu pošalju poslanike, s kojima će se pogoditi za cijenu, uz koju će ih njima sasvim predati u vlast. No Dubrovčani, nakon što su dne 3. jula zaključili, da će otpremiti na one otoke poslanike svoje, da ih pozovu na predaju, kao da su znali, da to ne će tako glatko proći, naoružase zato dvije velike galije i nekoliko barki¹⁰⁷). Dne 13. jula god 1413. budu izdane instrukcije Ivanu Menčetiću i Klementu Budačiću u poslu onih otoka; ubavijestivši ponajprije pojedine općine o rješenu Žigmundovu od 17. juna, imali su ih na lijep i miran način pozvati kao »braću« pod okrilje dubrovačko, da time zadovolje želji i nalogu kraljevskomu. Istoga dana zahvale se i Žigmundu na daru, obećavši mu, da će u brzo poslati zatraženo poslanstvo¹⁰⁸). Medjutim ulože protest protiv dubrovačke okupacije onih otoka Balša i Sandalj; ali im Dubrovčani odgovore 16. i 24. jula 1413., da oni to čine po kraljevu nalogu, jer »vršiti trebue njegovu zapovjed, a on će pake od njih (otoka) učiniti, što mu bude volja, kako gospodin«¹⁰⁹). Napokon bude izabrano i opunomoćeno ono nam poznato poslanstvo kralju Žigmundu, u ličnosti Andrije de Volza i Nikole Gučetića dne 14. augusta; u instrukciji od istoga dana kaže im se, da pošavši najkraćim putem pred kralja imaju mu ponajprije reći, da su njegov nalog ispunili, a to tim prije, što im je poradi protesta Balšina i Sandaljeva bilo mnogo stalo do toga, da pomenuti otoci ne dodju »u tuđe ruke«; dapače oni su i naoružali brodovlje i vojsku, da nepokorne prisile na pokornost; na taj su način postavili na svakom od onih otoka po jednoga vikara. Za odštetu u ime odstupanja onih otoka republika ponudi dvjesta dukata godišnjega danka, a za jedinu Korčulu 2.000 dukata jedan puta za uvijek. Napokon moli Žigmunda, da nipošto ne prepusti iste otoke Sandalju ili Balši, hoće li, da bude gospodar u Dalmaciji¹¹⁰). No ovo poslanstvo kao da nije odmah krenulo na put, jer nalazimo, gdje Žigmund dne 1. septembra iz Chura u Švicarskoj ponovno pozivlje Dubrovčane, da mu ga pošalju, da-

pače on im tom prilikom i javi, da se za pomenute otoke zanimaju Spljećani i »još neki drugi naši vjerni«¹¹¹). No već krajem 1413. bilo je prilično jasno, da republika neće mirno uživati novi dobitak, jer je nezadovoljne Hvarane stala pomagati općina spljetska i hrvatsko-dalmatinski ban Ivan Alben; na njihov savjet Hvar je imao dubrovačke provizore otjerati kući¹¹²). Stoga vidjamo, gdje na intervenciju dubrovačke republike Žigmund dne 25. juna 1414. opominje stanovništvo otoka Korčule, Hvara i Brača, da imadu točno i nefaljeno sve prihode i obveze, što ih njemu duguju, ustupiti Dubrovniku, a onda im javi, da je strogo naložio banu Ivanu od Albena, da ne smeta Dubrovčanima u posjedu¹¹³). I odista Brač i Hvar se izmiriše sa svojom sudbinom, no Korčula ostade jednako u opoziciji. Napokon uvidje Žigmund, da je republika preslaba da održi u vlasti ta tri otoka, te ih zato njojzi oduze i dne 21. septembra 1416. povjeri vitezu Vladislavu Jakecu, dašto za kratko vrijeme, jer ih malo po tom, godine 1420., dobiše u ruke mudri Mlećani, kojima su i onako sve te svadje bile od koristi¹¹⁴).

U isto doba pojagmiše se Dubrovčani još i za Konavlima i Dračevicom, u koju svrhu dadoše nalog Andriji de Volzo i Nikoli Gučetiću instrukcijom od 18. oktobra 1413., da Žigmundu za ustup onih dviju pokrajina ponude 10.000 dukata dara i 200 dukata godišnjega danka. Žigmund se odista stao za to zanimati, pa tako javi dne 1. marta 1414. republici, da joj šalje u toj stvari poslanike u Dubrovnik, koji odista i stigoše dne 13. aprila. Zadaća je ovih poslanika bila, da nagovore Sandalja i kneza Pavla Radenovića, da ustupe republici Konavle i Dračenicu. Dne 21. aprila zaključí senat, da se ima Sandalju i knezu Pavlu ponuditi za obje pokrajine 15.000 dukata, na što već sjutradan krenuše poslanici k njima. No oni ne zatekoše Pavla ondje, jer se zacijelo nalazio negdje na svom posjedu u Bosni, dok ih Sandalj s njihovom ponudom žestoko odbije. Tek 1419. ustupi Sandalj Dubrovniku južno Konavle, a 1427. steče republika sjeverno, od Pavlova sina vojvode Radoslava Pavlovića, sa starim gradom Cavtatom¹¹⁵).

Medjutim se ozbiljno izmijeni politička situacija u Bosni.

Znamo, da je vojvoda Hrvoje nakon pada svoga bio upravo prisiljen, da se posluži turskom pomoći. Nema nikake sumnje, da su ugarski velikaši na nj udarili prvi put negdje

u drugoj polovici 1414. godine, ali budu odbijeni, dakako uz pripomoć tursku¹¹⁶).

Za turske provale iz godine 1414. sačuvalo nam se nekih detaljnijih vijesti u dubrovačkim spomenicima. Već u junu znalo se tude, da će Turci uskoro provaliti u Bosnu, a očekivali su se čak i u Primorju¹¹⁷). I odista nekako u to doba krenuše se turske čete iz Skoplja na Vardaru i prodriješe početkom jula preko Sandaljeva zemljišta do u dolinu gornjega dijela rijeke Vrbasa, jer im se Sandalj nije usudio poći u susret. Jedan dio ovih turskih četa prijedje onda Savu i podje pravcem prema Zagrebu, a inače čini se, da nijesu ostavile Bosne kroz čitavu godinu 1414.¹¹⁸). Ta se nevolja međjutim samo još poveća unutrašnjim razdorom i neslogom, kad se u augustu 1414. ujedared pojavi u Bosni bivši kralj Tvrtko II. Tvrvković¹¹⁹), čija nam sudbina poslije 1408. godine nije poznata, a jer ga vidjamo u vezi s Turcima, to možemo zaključiti, da se on nesumnjivo približio i hercegu Hrvoju. Pa tako je u taj čas Bosna opet imala dva kralja, a kao da je Tvrtko u brzo okupio oko sebe mnogo velikaša, jer mu Dubrovčani pišu dne 23. februara 1415: »Mnogo bismo veseli, čuvši o vašem dobrom zdravlju i slavnom stanju«¹²⁰). Slijedeće godine 1415. opet nalazimo Turke, gdje pod vodstvom nekoga Zech Melecha iz Bosne provaljuju u Hrvatsku, a očekivali su se i pod dalmatinskim gradovima; tako zaključuju Trogirani već dne 10. januara, da će, bude li nužno, poslati cetinskom knezu Ivanišu Nelipiću deset strijelaca na mjesec dana »poradi straha turskoga«¹²¹), a 28. juna opet pišu Dubrovčani kralju Žigmundu: »U to je doba bio u bosanskim stranama neki odličniji Turčin, imenom Zech Melech, a nalazio se u Bosni preko tri mjeseca, robeći u Hrvatskoj i po drugim mjestima, a da mu se nikaka vojska nije oprla. Taj je Turčin ostavio Bosnu dne 16. ovoga mjeseca s četama, a govori se, da je sultan poslao po njega: tako je sada samo malo Turaka s kraljem Tvrtkom. Ostoja se opet brani u svojim tvrdjavama, ne usudjujući se pouzdavati se u Turke. Vojvoda Sandalj se dobro vlada spram vašega veličanstva, oti-majući se Turcima s velikim darovima. Gospodin despot u dobrom je stanju i miru s Turcima na svim svojim medjama.«¹²²)

Savez turski opet je pridigao vojvodu Hrvoja, jer ne samo da je on obranio svoj grad Omiš, nego se dapače spremao, da

navali na Spljet, pa je poradi toga početkom maja g. 1415. otpremio poslanika u Veneciju i zamolio od signorije pomorske pomoći, za koju se uslugu obveza predati joj isti Omiš. Osim toga Hrvoje još zamoli vijeće mletačko, da bi ga preporučilo napuljskoj kraljici Ivani, da ga pomogne kod podsjedanja Spljeta, onda da mu dade konopa i salitra, ter da ga uvrsti u mir, kad ga bude sklapalo s kraljem Žigmundom. Signorija odgovori bivšemu hercegu spljetskome dne 10. maja običajnom svojom udvornošću, kako joj na žalost nije možno poslati svoga brodoljca, budući da ima primirje sa Žigmundom, ali da će ga preporučiti u Napulju. U onim ostalim manje važnim stvarima rado mu se odazva, poklonivši mu dosta konopa i salitre, te dozvolivši mu, da može u Veneciji sebi nabaviti po volji oružja; isto mu tako obeća, da će ga uvrstiti u mir s kraljem Žigmundom¹²³). Ali u brzo se opet uze primicati velika turska vojska, jer Dubrovčani pišu dne 28. juna svome kralju ovako: »Doznali smo po našim trgovcima u Srbiji, kako neki odlični Turčin imenom Isak skuplja u Skoplju turskih četa. Ovih ga dana očekuju u Bosni, da podje na plaćkanje i pustošenje izvan kraljevstva bosanskoga na zapad (to jest u Hrvatsku), jer u tom kraljevstvu (naime bosanskom) Turci ne robe nikako, pošto su sva okružja pokorna njima i plaćaju danak njihovu caru, samo da se održe«¹²⁴). Ovake prilike prisiliše napokon ugarske velikaše, da su se odlučili na otvoren rat s Hrvojem i njegovim turskim saveznicima; već dne 16. juna čuje se, da je jedan dio ugarske vojske provalio u Usoru do grada Doboja, spremajući se na navalu u samu Bosnu¹²⁵). Doboj leži na sutoku Bosne i Spreče, te je u neku ruku čvor dolinama pomenutih rijeka, a u drugu opet gospoduje nad dolinom Usore, koja nekoliko kilometara južno od Doboja utječe u Bosnu. U tome je kraju bila bitka, o kojoj oskudni izvori samo općenito javljaju. Ugarske su vojske vodili Ivan Gorgjanski, Ivan od Morovića, ban Pavao Čupor i drugi odlični velikaši, dok je uz Hrvoja bio od strane Turaka, kako se čini, Isak-beg. Tursko-bosanske čete bile su bez sumnje jače od ugarskih, dapače u taj je kritički čas, kako saznajemo preko Dubrovnika, »čitava Bosna jednodušno bila protivna Ugarskoj, jer se Sandalj izmirio s Hrvojem, pa se bilo bojati, da će propasti za Ugarsku ne samo Bosna, nego i Srbija, tako despo-

tova, kao i Srbija Gjorgja Brankovića¹²⁶). Konačni i odsudni boj vodio se negdje u prvoj polovici augusta 1415., a svršio je potpunim porazom ugarske vojske. Ugarski ljetopisac Thuróczy opisuje ga, dašto na osnovu tradicije, dosta živahno; prema njegovu opisu bila je to konjanička bitka, koja je počela bijesnim nasrtavanjem, a onda kaže: »Tko je mogao predvidjeti lukavost Bošnjaka? Ugarske su čete bile u probitku, a kad to opaziše bosanske straže po bregovima, zavikaše iz svega grla: »Ugri bježe!« Na to se Ugri poplašiše i u divljem bijegu raštrkaše¹²⁷). Samo je po sebi jasno, da je ta lukavština naivno izmišljena isprika ugarskoga poraza, nego je vjerojatno, da su Bošnjaci Ugre iznenada zaskočili s boka, pa ih tako natjerali u strah i pobili. Sve vojskovođe dospješe u tursko sužanjstvo. Ivan od Morovića morao je platiti 40.000 dukata, Ivan Gorgjanski takodjer se tek nakon dulje vremena oslobodio, te onda poklonio teške verige svoje crkvi u Báltaszéku, dok Pavao Čupor plati glavom; pomenuti već Thuróczy priča, da ga je Hrvoje dao zašiti u bikovlju kožu, pa onda živa baciti u rijeku uz riječi: »Ti, koji si se nekoć u ljudskoj podobi poslužio bikovljim glasom, podiči se sada i bikovljim oblikom!«¹²⁸). Ovom pobjedom Hrvoje postade opet neograničeni gospodar u zapadnoj Bosni, dok je ostali dio zemlje ipak bio u turskim rukama; ugarski upliv bude potpuno istisnut, da pače, pošto su granice prema Hrvatskoj i Ugarskoj ostale otvorene, to je odsada ugarski kralj malo po malo ulazio u defenzivu. I tako bude ono, što je kroz tolike godine i uz gubitak tolike krvi stečeno, jednim udarcem izgubljeno za Žigmunda. Od toga vremena noga njegova više nije prelazila Save¹²⁹).

Vojvoda Hrvoje međjutim nije dugo preživio slave i pobjede svoje. U aprilu 1416. umre s nasladom u srcu, da se krvavo osvetio svojim dušmanima i da se kroz čitav vijek svoj održao u vlasti i ostao nepobijedjen¹³⁰). Mi smo već istaknuli važnost njegove ličnosti, pa nam stoga nije sada nužno rečeno opetovati. Tek ćemo dodati, da ga je u bosanskim mu imanjima naslijedio sin Baoša Hercegović, čeljade bez ikake veće političke vrijednosti, a žena se Jelena, kći Ivana Nelipića, preudala za bosanskoga kralja Stjepana Ostoju. Za Omiš i susjednu krajinu nastala sada prava jagma, jer posegnuše za njima Stjepan

Ostoja, Venecija, Dubrovčani, Spljećani i Trogirani, no njima zavlada konačno knez Ivaniš Nelipić, brat Hrvojeve udovice.

Bosanska monarhija nije mogla da apsorbira jake familije i ponosne oligarhe, kaže Ljudevit Thallóczy, u njoj se nije razvila niti vjernost spram koje dinastije, niti spram kakve ideje. U zemlji nije bilo središta, kuda bi narod težio, pa tako je (osim za jakoga Stjepana Tvrtka) svaki mogućnik smatrao svoje prebivalište središtem zemlje. Na karakter pojedinca nije utjecao nikaki općeniti pravac, nikaka tendencija niti čuvstvo. Svaki je mogućnik išao za svojim posebnim svrhama; politička volja i podjedno svrha svakoga pojedinca bješe što veće uveličenje svoje lične moći. Najjasnije razvijanje takoga pravca, združeno s najzamamljivijim, ali i najružnijim crtama, vidimo u to doba baš na susjednom poluotoku južne Evrope, u Italiji. Ta je epoha u Italiji tekla uporedo s najsjajnijom periodom umjetnosti i literature, a uspjesi na tome polju daju Italiji u povjesti značaj radionice, prema kojoj se ostali narodi odnose kao naučnici prema majstorima. Ta talijanska kultura i politika prebacivala je svoje zrake na istočnu obalu sinjeg mora, na kopnene krajeve i na nizine u Podunavlju; svak, tko je htio da ga smatraju čovjekom više narobrazbe, vladao se po prosvjetnom središtu Italije. Ali utjecaj renesanse nije promijenio temeljni karakter pojedinih naroda: Talijan ostao je domišljati Roman, a Bošnjak siromašni i hrabri gorštak, kaki su mu i stari bili. Takav sredovječni bosanski velikaš bio je gord kao i njegove vrleti nikoga nije htio da pripoznae nad sobom, pokoravao se sili, dok ju je osjećao, a poslije toga opet je bio slobodan čovjek. Bosanska aristokracija nije pripadala katoličkoj religiji, jer gotovo svi ili bar najimućniji, bili su u ono doba Bomili, ili »dobri Bošnjani«, kako se sami nazivahu. Sve se opet prilike složiše u tom, da su pojedine zemlje balkanskoga poluotoka između sebe, pa tako i Bosnu raskomadale; individualni duh tadašnjega kulturnoga razvitka, religija, koja je jedinstvenom pravcu katoličke vjere bila protivna, velika snaga podunavske kraljevine Ugarske i sve to naprednija sila turska, — sve je to razoravalo i rastvaralo. I u takom je vremenu živio Hrvoje, koji je mnogo zgriješio, kad je u zemlju doveo Turke, ali je opet bio, i ako ne bolji, a ono

ni gori od većine svojih savremenika. Njegovu krjepku, silovitu, samovoljnu i lakomu ličnost, kao da živu gledamo pred sobom; bio je prava orlušina, ne baš osobito značajan, ali silan¹³¹).

U glagolskom misalu, što se sačuvao u carigradskom eski-saraju, nalazi se i slika njegova, izvedena negdje početkom XV. stoljeća. Prema toj slici, a i po onome, što nam kadikad o njem sačuvani izvori kažu, mora da je Hrvoje Vukčić bio gromorna, možda čak i nezgrapna pojava, koja se s krupnim glasom svojim finim udvoricama na dvoru Žigmundovu u Budimu valjda tako pričinjala, kao nekoć barbari na rimskom carskom dvoru sa svoga surova govora. No ako i nije bio čovjek salonskih manira, ime mu je slavno i trajno najviše s razloga, što je bio u potpunom smislu pravi i vjerni predstavnik moćne i neslomljive otporne snage onoga naroda, čiji je sin bio, a to je mukotrpn i prostodušni narod hrvatski¹³²).

